

для селян? // Вільне життя плюс. – 21 серпня 2009. – № 67 (15075).

7. Томич І. Розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів – магістральний шлях для АПК України [Електронний ресурс] // Українська аграрна конфедерація. – Режим доступу: <http://agroconf.org/content/ivan-tomich-rozvitok-silskogospodarskih-obslugovuyuchih-kooperativiv-magistralniy-shlyah>

8. Лазня В., Лазня І., Бойко В. Про необхідність розвитку агропромислових формувань ринкового типу // Економіка України. – 1996. – № 2. – С. 64–70.

9. Про сільськогосподарську кооперацію. Закон України від 17.07.1997 № 469/97 // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 39. – С. 261

10. Про розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Наказ Міністерства аграрної політики від 31.08.2000 р. № 168 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo-law.kiev.ua/192258.html>

11. Про затвердження Рекомендацій щодо створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з використанням майнових паїв або часток в майні, що знаходиться у спільній частковій власності колишніх членів реорганізованих колективних сільськогосподарських підприємств: наказ Міністерства аграрної політики від 18.03.2003 р. № 67 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1021.1414.0>

12. Вернигора М. Чому в Україні не розвиваються сільськогосподарські кооперативи? [Електронний ресурс] // Українська ініціатива. – Режим доступу: <http://galinfo.com.ua/news/108592.html>

13. Беренштейн Б. Л., Третяк О. М. Розвиток сільськогосподарської кооперації в Україні / Б. Л. Беренштейн, О. М. Третяк // Економіка АПК. – 2009. – № 7. – С. 38–43.

14. Про затвердження Державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 3.06.2009 р. № 557 // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 103. – 12 червня.

15. Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм: постанова Кабінету Міністрів України від 22 червня 2011 р. № 704 // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 121. – 7 липня.

16. Організаційно-економічні інструменти державної аграрної політики в Україні: аналіт. доп. / В. М. Русан, О. В. Собкевич, А. Д. Юрченко. – К.: НІСД, 2012. – 88 с.

17. Міністерство аграрної політики та продовольства України – офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua/node/1666>

References

1. Chajanov A. V. Osnovnye idei i formy organizacii sel'skhozajstvennoj kooperacii / A. V. Chajanov. – М.: Nauka, 1991. – 455 s.

2. Myhajlyk Z. Chahne derevo kooperacii' // Sil's'ki visti. – 21 грудня 2012. – № 150. – С. 3.

3. Vyrobnychjy kooperatyv // Gospodars'kyj kodeks Ukrai'ny // Golos Ukrai'ny. – 2003. – № 49. – 14 березня.

4. Sil's'kogospodars'ka obslugovujucha kooperacija: slovnyk-dovidnyk / za zag. red. R. Ja. Korincja, M. P. Grycenka, M. J. Malika. – L'viv : NVF “Ukrai'ns'ki tehnologii”, 2010. – 160 s.

5. Tkachenko O. M. Fenomen Ukrai'ny: reformy 1991–2004 rr. / O. M. Tkachenko. – К.: ZAT “Vipol”, 2004. – 602 s.

6. Madzij I. Chy stanut' kooperatyvy rjativnoju solomyнкуju dlja seljan? // Vil'ne zhyttja pljus. – 21 серпня 2009. – № 67 (15075).

7. Tomych I. Rozvytok sil's'kogospodars'kyh obslugovujuchyh kooperativiv – magistral'nyj shljah dlja APK Ukrai'ny [Elektronnyj resurs] // Ukrai'ns'ka agrarna konfederacija. – Rezhym dostupu: <http://agroconf.org/content/ivan-tomich-rozvitok-silskogospodarskih-obslugovuyuchih-kooperativiv-magistralniy-shlyah>

8. Laznja V., Laznja I., Bojko V. Pro neobhidnist' rozvytku agropromyslovih formuvan' rynkovogo typu // Ekonomika Ukrai'ny. – 1996. – № 2. – С. 64–70.

9. Pro sil's'kogospodars'ku kooperaciju. Zakon Ukrai'ny vid 17.07.1997 № 469/97 // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. – 1997. – № 39. – С. 261

10. Pro rozvytok sil's'kogospodars'kyh obslugovujuchyh kooperativiv. Nakaz Ministerstva agrarnoi' polityky vid 31.08.2000 r. № 168 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: [http://pravo-](http://pravo-law.kiev.ua/192258.html)

law.kiev.ua/192258.html

11. Pro zatverdzhennja Rekomendacij shhodo stvorennja sil's'kogospodars'kyh obslugovujuchyh kooperativiv z vykorystannjam majnovyh pai'v abo chastok v majni, shho znahodyt'sja u spil'nij chastkovij vlasnosti kolyshnih chleniv reorganizovanyh kolektyvnyh sil's'kogospodars'kyh pidpryjemstv: nakaz Ministerstva agrarnoi' polityky vid 18.03.2003 r. № 67 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1021.1414.0>

12. Vernygora M. Chomu v Ukrai'ni ne rozvyvajut'sja sil's'kogospodars'ki kooperatyvy? [Elektronnyj resurs] // Ukrai'ns'ka inicyatyva. – Rezhym dostupu: <http://galinfo.com.ua/news/108592.html>

13. Berenshtejn B. L., Tretjak O. M. Rozvytok sil's'kogospodars'koi' kooperacii' v Ukrai'ni / B. L. Berenshtejn, O. M. Tretjak // Ekonomika APK. – 2009. – № 7. – С. 38–43.

14. Pro zatverdzhennja Derzhavnoi' cil'ovoi' ekonomichnoi' programy pidtrymky rozvytku sil's'kogospodars'kyh obslugovujuchyh kooperativiv na period do 2015 roku. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrai'ny vid 3.06.2009 r. № 557 // Urjadovyj kur'jer. – 2009. – № 103. – 12 chervnja.

15. Pro skorochennja kil'kosti ta ukрупnennja derzhavnyh cil'ovyh program: postanova Kabinetu Ministriv Ukrai'ny vid 22 chervnja 2011 r. № 704 // Urjadovyj kur'jer. – 2011. – № 121. – 7 lypnja.

16. Organizacijno-ekonomichni instrumenty derzhavnoi' agrarnoi' polityky v Ukrai'ni: analit. dop. / V. M. Rusan, O. V. Sobkevych, A. D. Jurchenko. – К.: NISD, 2012. – 88 s.

17. Ministerstvo agrarnoi' polityky ta prodovol'stva Ukrai'ny – oficijnyj sajt [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.minagro.kiev.ua/node/1666>

Fedorenko Y. A., candidate of historical sciences, associate professor, reader in Philosophy and Social Sciences in Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes by NUCP of Ukraine (Ukraine, Cherkasy), yanava@ukr.net

Cooperative movement renaissance in Ukraine in the end of XX – beginning of XXI century

Development of the cooperative movement in the end of XX – beginning of XXI century is analyzed in the article. The author emphasizes that cooperatives became one of forms of birth of market relations in the village, ways of mutual assistance and social protection of the Ukrainian villagers. Stages of cooperative movement development in the independent Ukraine are researched in the article and the author finds out the obstacles that hindered full functioning of the given form of enterprise.

Keywords: cooperatives, Ukrainian village, enterprise, land reform.

Федоренко Я. А., кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры философии и общественных наук, Черкасский институт пожарной безопасности им. Героев Чернобыля НУГО Украины (Украина, Черкассы), yanava@ukr.net

Возрождение кооперативного движения в Украине в конце XX – начале XXI столетия

Анализируется развитие кооперативного движения в конце XX – начале XXI века. В частности, автор обращает внимание на то, что кооперативы стали одной из форм зарождения рыночных отношений на селе, которая руководствовалась принципами взаимопомощи и социальной защиты украинских крестьян. Исследуются этапы развития кооперативного движения в независимой Украине, а также анализируются те препятствия, которые стали помехой для полноценного функционирования данного типа предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: кооперативы, украинское село, предпринимательство, аграрная реформа.

* * *

УДК 94(477)“1992/2015”

Опанасенко О. І.

кандидат історичних наук, доцент кафедри іноземних мов факультету психології та соціології, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), hochlehrerin25@gmail.com

РЕСТИТУЦІЙ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДОМОВЛЕНОСТЕЙ

Тема реституцій багаторазово піднімалась та досліджувалась науковцями-істориками у незалежній Україні. Адже питання повернення втрачених цінностей є нарізним та таким, що вимагало та вимагатиме ще

довгий час відповіді з боку багатьох учасників міжнародного кола, що в той чи інший період історії були безпосередньо причетні до проблематики.

Ключові слова: реституції, Європейська інтеграція, Європейський вектор розвитку України, реституційна позиція, Європейські домовленості.

Почнемо з роз'яснення визначення “реституція”. За електронною енциклопедією, вікіпедією, – це (лат. *restitutio* – відновлення) – відновлення стану майна, який існував на момент вчинення дії, що завдала шкоди. Таким чином – це повернення або відновлення матеріальних цінностей в природі – тих же самих, або подібних, або речей такої самої вартості [1]. Отже про реституції згадують, безумовно, в умовах післявоєнного часу та можливо в умовах мирного часу, але коли мають місце захоплення чужої території. Тоді за умов міжнародного права, якщо втрачені цінності неможливо повернути у природі, то відшкодовується їх вартість у грошах.

Це питання є наразі актуальним, та популярним серед сучасних вчених–істориків. Також автором статті в дисертаційному дослідженні було розглянуто та проаналізовано стан реституційного питання у відносинах між незалежною Україною та об'єднаною Німеччиною [2]. Проте для кращого розуміння причин гальмування та уповільнення процесу, автор послідовно звернеться до правової бази проблематики. Адже, недовиконання обов'язків хоча б однією зі сторін – учасників призводить до тупого кута, в якому, наразі зараз і перебувають відносини між Україною та Німеччиною в полі реституційних питань.

Охорона історико–культурного середовища та збереження історичної пам'яті є важливим напрямом державної політики будь–якої держави, поміж яких Україна та Німеччина не виняток. Отже, з перших днів незалежності України в основному Законі держави – Конституції – було задекларовано: “Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами” [3]. Зрозуміло, що як процес двосторонній, реституції керовані в першу чергу договірними нормами як на універсальному (акти ООН та ЮНЕСКО, міжнародних урядових і дипломатичних конференцій), так і на регіональному рівнях (конвенції Ради Європи, багатосторонні угоди країн СНД, двосторонні угоди між державами тощо). Тому цілком логічно вважати справу реституції процесом двостороннім та обоюдною, де зацікавленими є дві Сторони та успіх досягнення мети залежить також від них обох.

Особливе місце у міжнародній системі охорони культурних цінностей належить Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), яка, відповідно до свого Статуту, покликана “допомагати збереженню, прогресу й поширенню знань, піклуючись про збереження й охорону спільної спадщини людства – книжок, творів мистецтва та інших пам'яток історичного і наукового значення” [4] (п. 2 ст. 1).

Під егідою цієї організації у сфері охорони культурних цінностей було укладено декілька універсальних актів, зокрема, Конвенцію про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (1954 р.); Конвенцію про заходи, спрямовані на

заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності (1970 р.) [5].

Із набуттям незалежності загальними зусиллями держави та всіх, кому небайдужа доля культури в Україні, активізувалася робота по вирішенню питань, пов'язаних із поверненням втрачених культурних цінностей. Правове поле, в межах якого здійснюється державна політика з означеної проблеми, складається з Конституції України, Законів України “Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей” (1999 р.), “Про охорону культурної спадщини” (2000 р.), “Про культуру” (2010 р.) тощо.

На етапі розроблення перебуває підготовлений Міністерством культури України законопроект про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини.

Донедавна вирішення питань, пов'язаних із поверненням культурних цінностей в Україну, знаходилося у компетенції Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України. У зв'язку із реорганізацією системи центральних органів виконавчої влади цю Службу було ліквідовано (постанова КМУ “Про ліквідацію урядових органів” від 28 березня 2011 р. № 346), а всі функції покладено на Департамент культурної спадщини та культурних цінностей Міністерства культури України.

Протягом 1990–1992 років в Україні були здійснені перші кроки у напрямі до конструктивного діалогу з питання реституцій. Зібрано цінні матеріали про кілька десятків тисяч втрачених пам'яток [6, с. 22], створено в системі Академії наук Інституту української археографії “Архівну та рукописну україніку”, як узагальнюючу комп'ютерну базу даних про склад і зміст усіх типів документів з історії та культури України, що знаходяться на території нашої держави або за її межами. У 1992 р. при Кабінеті Міністрів була створена Національна комісія з питань повернення в Україну культурних цінностей (тепер Державна служба контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України) [7, с. 29].

На підставі спільної Декларації про основи відносин між Україною і Німеччиною від 9 червня 1993 р., а також Угоди між урядами України і ФРН від 15 лютого 1993 р. відбулися перші перемовини з питань реституції, було створено Змішану українсько–німецьку комісію з питань повернення культурних цінностей, втрачених в роки Другої світової війни. До сьогодні пройшло вісім засідань комісії. Загалом, спостерігається нерегулярний характер проведення комісії та відповідно недостатньо успішний рівень рішення питань. Відомо, що під час Другої світової війни Україна зазнала надзвичайно масштабних втрат культурних надбань. У цей період з її території було вивезено понад 300 тисяч музейних експонатів, майже 51 мільйон книжок, 46 мільйонів архівних справ. Далеко не всі вони повернулися на Батьківщину, та й довоєнні каталоги й інвентарні книги, які дали б змогу оцінити втрати, зникли. Тому очікування нашої держави від співробітництва з іншими країнами у питаннях реституції культурних цінностей пов'язані насамперед зі сподіваннями розшукати та повернути

максимально можливу кількість втрачених у роки війни предметів культури [8].

За часи незалежності багато разів в контексті реституцій згадувалося про передачу українським Урядом Уряду Федеративної Республіки Німеччини творів та документів, пов'язаних із життям і діяльністю німецького поета Йоганна Вольфганга фон Гете (32 документи) [9, с. 2]. Слід зазначити, що ця подія була відзначена, як акт “доброї волі” з боку України. Наступною резонансною справою стала передача “Архіву Баха” у 2001 році – унікальної збірки рукописів європейських композиторів XVI–XIX ст. з колекції Берлінської співочої академії (Zing-Akademie), що налічувала загалом 5173 одиниці зберігання (понад 1 млн. нотних аркушів). Ця справа, так би мовити, поклала початок взаємному обміну культурними цінностями. Адже серед першодруків творів членів родини Й.-С. Баха – Вільгельма Фрідемана Баха та Карла Філіппа Емануеля Баха, а також Дж. Перголезі, В.-А. Моцарта, А. Вівальді, Г.-Ф. Телеманна, Й. Гайдна, Г.-Ф. Генделя, Л.-В. Бетховена, Ф. Мендельсона були й аркуші з творами українського композитора Д. Бортнянського та М. Березовського. Ця передача була ознаменована “доброю волею” Німецької сторони, що погодилася, щоб частина архіву композиторів зі слов'янських країн, залишилася в Україні. Крім того, передану Німеччині частину архіву було скопійовано для ЦДАМЛМ. Але, як доводять факти, на цьому двостороння активність завершилася на достатньо довгий період. Експерти з питань реституцій “закидають” на певну провину керівництва, що “за так” віддали “архів Баху”, а перед цим і документи, пов'язані з життям і діяльністю німецького поета Йоганна Вольфганга фон Гете. Це, на їх думку, спричинило абсолютну “тишу” з боку Німеччини у процесі повернення вивезених культурних цінностей. Як зазначив керівник центру досліджень проблем повернення та реституції культурних цінностей і інституту історії України НАНУ С. І. Кот: “...повернення таких масштабних пам'яток до інших країн не було з користю використане для національних інтересів України. Особливо прикрим є те, що ці акти передач культурних цінностей не були використані як важелі, аби спонукати наших партнерів до зустрічних кроків і відповідних жестів у бік України”. Продовжуючи думку вченого, “...є питання долі культурних цінностей у випадку розпаду великих держав, розшук та реституція в Україну культурних цінностей, втрачених в роки Першої та Другої світових війн та в результаті їхніх наслідків, а також в умовах інших воєн та інтервенцій на території України, що мали місце у XX ст...” [10], зрозумілим стають факти досить важкого обміну втраченим майном. Адже внаслідок розпаду Радянського Союзу, Росія стала майже одноосібно правонаступницею та спадкоємицею всього трофейного “добра”, що було вивезене після війни, як компенсація за роки окупації та пограбування. Тому велика частина “інтересів” Німеччини в цьому полі знаходиться саме в Росії, яка має абсолютну позицію з цього питання – трофейне належить переможцю – відтак, будь-які спроби Німеччини повернути свої культурні цінності виявилися марними. Не допомогла тут і численна критика позиції Росії з

боку міжнародних експертів в сфері реституції та фахівців з міжнародного права.

Зовсім інша справа з Україною, яка ініціювала у відносинах з Німеччиною відкритість навіть в таких дражливих питаннях як реституції. Проте, поміж всіх країн СНД саме Україні випала нелегка доля миротворця, що має урегулювати конфлікт між Україною, Польщею, Росією та Німеччиною – країнами – учасниками Другої світової війни, та такими, що мають претензії одна до одної стосовно повернення втрачених цінностей (пограбованих, трофейних та реституційних).

Спостерігаючи за проблемою в її історичному розрізі, дуже важко дати цілком позитивну однозначну оцінку діям всіх учасників. Проте слід відзначити, що відповідно до міжнародних норм всі країни – учасники війн (незалежно від того потерпілі чи нападаючі) мають право на повернення своїх цінностей вивезених чи пограбованих під час окупацій та бойових дій. Втім, вочевидь Радянський Союз, а пізніше і Росія не дуже дотримувалися міжнародних норм. Свідченням є політика так званої “компенсації”, що тривала з 1943 та поспіль до 1953 року. Створені в цей період трофейні бригади вивозили цінності до Москви, Ленінграду та Києва, де ті знаходилися на складах та сховищах, позбавлені права будь-коли експонуватися. Включно до 1952 року “мистецтвознавці” в уніформі вивозили твори мистецтва з Німеччини до Радянського Союзу [11]. Лише з середини 1950-х років, зі смертю Й. Сталіна, Німецька Демократична Республіка пережила велике здивування з приводу повернення деяких творів мистецтва (а саме: полотен Рафаеля “Сикстинська Мадонна” (1483–1520), Тиціана “Оброк” (1477–1576) та “Спляча Венера” (1478–1510) Джорджоне), ініційоване тодішнім Головою Уряду Н. С. Хрущовим [11]. З розпадом Радянського Союзу Федеративна Республіка Німеччина спробувала налагодити відносини в полі питання реституцій з усіма державами, території яких були окуповані під час Другої світової війни. У 1993 році з Росією було підписано двосторонню Угоду про реституції трофейних цінностей та творів мистецтва, а також про повернення їх в міста первинного перебування. Втім, вже у 1996 році, Російський Парламент підписав закон, згідно якому все трофейне мистецтво переходило у власність Росії. Цей закон викликав великий резонанс у міжнародному суспільстві. Адже ще з 1907 року, згідно Гагського положення про культурне надбання, що в наслідок воїн було загарблене, знищене, воно мало бути повернутим до первинного власника. Тому, підписаний Думою закон, суперечив правовим нормам інтернаціонального постулату. Відтоді Росія поклала кінець можливим розмовам про реституції вивезених цінностей та тим більше так і не розпочала відповідних дій.

Порівнюючи стан справ в царині реституцій на українсько-німецькому просторі та російсько-німецькому, слід розвіяти міф про повільність та непродуктивність заходів між Україною та Німеччиною в полі повернення культурних цінностей одне одному. Адже за роки незалежності Україні, не дивлячись на нерегулярний характер обмінів, вдалося все ж таки провести декілька резонансних справ. За цей період було передано (повернуто та подаровано) понад

500 тисяч одиниць архівних документів, книжок, творів мистецтва, меморіальних пам'яток, предметів археології. Ними збагачено фонди 145 державних та муніципальних музеїв, 19 історико-культурних заповідників, 30 бібліотек, 9 архівних закладів [12].

Серед повернутих раритетів до України з Німеччини, приміром, у 2001 році в Уманський краєзнавчий музей урочисто передали один із втрачених шедеврів живопису – “Весільну ходу нареченого” П. Брейгеля-молодшого. У колекції музею – це одна з найцінніших і найстаріших робіт початку XVII століття [13].

У 2009 році за клопотанням Національної академії наук України, а також за підтримки Генерального консульства України у Франкфурті-на-Майні та Посольства України у ФРН, Уряд федеральної землі Гессен ухвалив рішення про повернення нашій державі 488 монет часів Боспорського царства. Тепер унікальна колекція античних золотих і срібних боспорських монет знаходиться у фондах Керченського державного історико-культурного заповідника (АРК) [14].

Справжні народні раритети повернулися в Україну у 2011 році, напередодні Великодніх свят. У рамках українсько-німецької співпраці з питань повернення та реституції втрачених та незаконно переміщених під час Другої світової війни культурних цінностей німецька сторона передала Національному музею декоративно-прикладного мистецтва 210 писанок з подільської колекції XIX століття та керамічну таріль, які впродовж 70 років перебували на території Німеччини [15].

У липні 2012 року у Міністерстві культури України відбулася чергова зустріч заступника Міністра культури України, голови української частини Змішаної українсько-німецької комісії Т. Кохана зі статс-секретарем у відставці, співголовою Комісії, головою німецької частини Комісії М. Янсенем для обговорення найбільш актуальних питань двостороннього співробітництва у галузі реституції та повернення культурних цінностей. Під час цієї зустрічі німецька сторона поновила своє клопотання про повернення картин із колекції родини С. та Б. Функе. Українські чиновники проінформували німецьких колег про наявність, стан збереження та проведену науково-дослідну роботу щодо 11 портретів родини Сіменс, 5 портретів родини Функе, які зберігаються у Національному музеї історії України. Проте перемовини з цього питання тривають і досі. Наразі зі слів пані О. Юрченко-Микити, начальника відділу контролю управління регіональних представників з питань охорони культурної спадщини та переміщення культурних цінностей, в інтерв'ю “Німецькій хвилі” у 2013 р. зазначено, що обмін не заставить себе довго чекати, якщо віднайдеться можливість отримати рівноцінні колекції: “Відповідно до нашого законодавства, оскільки ми постраждала сторона, ми можемо повернути об'єкти культурної спадщини, якщо у нас є, проте маємо отримати рівноцінні колекції”, – розповідає Юрченко-Микита. Вона додає, що були й винятки, коли повернення відбувалося як жест “доброї волі”. Проте українське суспільство такі кроки сприймає неоднозначно, зазначає чиновниця, – “...у нас тоді починаються складні політичні процеси” [16].

Також в рамках цієї зустрічі було обговорено та призначено дату урочистої передачі німецькій стороні 713 книг із бібліотеки Музею цукру в Берліні, які було переміщено на територію України внаслідок Другої світової війни і знаходилися у фондах бібліотеки Державної наукової установи “Український науково-дослідний інститут цукрової промисловості”. У червні 2013, під час проведення у Санкт-Петербурзі виставки “Бронзова доба. Європа без кордонів”, присвяченій у тому числі “трофейному мистецтву”, передача 713 книг відбулася – вони були повернуті Німеччині [16].

Чимало між Україною та Німеччиною і невіршених суперечок через “трофейне мистецтво”. Наприклад, тривають переговори щодо картин Зюрмондта Людвіга із Аахенського музею, котрі після Другої світової потрапили до Сімферопольського художнього музею. Україна також сподівається на повернення додаткових об'єктів та документів з Німеччини, наприклад, документації щодо переміщення колекції гауляйлера Еріха Коха з Веймара на територію СРСР.

Нелегке просування в полі вирішення проблем зумовлене відсутністю бази даних втраченого мистецтва та відмовою Росії щодо сприяння та хоча б надання будь-якої інформації про перебування втрачених цінностей на території Росії. Проте, слід відмітити всебічну готовність німецької сторони до співпраці – українські культурні цінності шукають, зокрема, через електронну базу даних Lost art, створену Координаційним центром у Магдебурзі. Ця установа вже понад 13 років прагне забезпечити прозорість документації про переміщення культурних цінностей. За словами керівника Міхаеля Франца, база даних порталу постійно збільшується. “Якщо говорити про втрати німецьких музеїв, то кілька років тому йшлося про 30 тисяч окремих об'єктів. Нині ж їх понад 77 тисяч”, – вказує Франц. Шукають на Lost art і українські скарби – на порталі розміщено інформацію про розшук понад 10300 найменувань переміщених унаслідок війни цінностей з 14 українських закладів [16].

Якщо ж говорити про загальні обсяги втрат українських музеїв під час та в наслідок Другої світової війни, то вони ще більші, майже 284 тисячі одиниць. Окрім того, за даними міністерства культури, втрати архівного фонду України складають 46 мільйонів справ, книгозбірень – понад 51 мільйон книг.

Втім, повернення культурних цінностей – це складний процес, який донині залишається однією з найболючіших проблем сучасності. Крім того, реституційний процес між державами являє собою шлях компромісів, паритетності зобов'язань, збалансованості національних інтересів, які ґрунтуються не тільки на добрій політичній волі, а й на справедливості і праві.

Останніми роками, коли Україна показує своє прагнення бути членом європейської сім'ї, взаємна толерантність в питаннях співробітництва має лягти в основу політики нашої держави. Втім, Росія, що ще донедавна була нашим старшим “братом”, не виконуючи сама зобов'язання міжнародних норм, застерігає Україну від вступу в ЄС, який буцімто є “економічним капканом” для країни, що зачиниться відразу після того, як країні доведеться прийняти закон

про реституцію, а права на українські активи заявлять “80 тисяч поляків, угорців та румунів”.

Реституції – як одна з форм культурного співробітництва, започаткована на початку 1990 років, останнім часом являє собою один з захів, що активно просувається Росією в український простір для відлякування від шляху до Євроінтеграції. Адже, за “застереженнями” Кремля, у зв’язку з адаптаціями до європейських норм, Києву доведеться “миритися” з законом про реституцію. Втім опитані українські юристи–міжнародники називають ці твердження навмисною брехнею і нагадують, що відносини власності не є прерогативою європейського законодавства. Проте, Росія, яка мала б займатися власними відносинами з Німеччиною в полі реституцій, постійно “пхає носа” до наших взаємин. Тривають дискусії з цих питань на російських каналах. Так, на телеканалі “Росія 24”, що вийшла в ефір у липні 2013, активно “мусували” тему підписання Україною асоціації з ЄС, що “потягне” за собою, на думку присутніх там російських вчених (президента Російської асоціації міжнародного права Анатолія Капустіна, співробітника інституту Російської історії РАН Андрія Марчукова), “втрату третини своїх орних земель” [17].

Тим часом всі опитані українські експерти одноголосно стверджують: європейське право не регулює відносини власності. Юрист–міжнародник юридичної компанії “ОМП” Роберт Хорольський нагадав, що “відповідно до одного з двох головних документів ЄС, права на власність виведені за рамки компетенції Євросоюзу”. Тому питання реституції та відносин власності навіть теоретично не могли потрапити в текст Угоди про асоціацію України та ЄС. Питання реституції майна є винятковим суверенним правом кожної окремої країни–члена ЄС, підтвердив член української переговорної групи щодо угоди про асоціацію з ЄС Тарас Качка. “Євросоюз не вирішує питання власності і не втручається в процес їх обговорення. З цієї причини при підготовці тексту Угоди про асоціацію України з ЄС Брюссель ніколи не називав умовою підписання цього документа рішення проблем власності та її реституції”, – зазначив експерт [17].

Український історик і політолог Олександр Палій зазначив, що навіть у разі ухвалення закону про реституцію Київ, згідно з європейськими нормами, міг би скласти його текст на свій розсуд. “Україна може написати в такому законі, що реституції підлягають землі, права на які були встановлені як в часи монголо–татарського ярма, так і два місяці тому”, – не без іронії заявив О. Палій [18].

З вищесказаного слідує, що “побоювання” Росії стосовно долі України в разі Євроінтеграції є ніщо інше як пропаганда, яка повинна змінити думку українців, які виступають за зближення їхньої країни з ЄС. “Спроби дискредитації європейських перспектив України робляться не від хорошого життя. “Страшилки” обивателів історії з “Правим сектором” вичерпують свій потенціал, і Москві необхідні нові страшилки для обробки громадської свідомості російськомовних громадян”, – упевнений О. Палій [19].

У висновку автору статті спадає на думку застерегти в першу чергу Росію від “порад”, що є не лише не доцільними, а й марними для сприяння конструктивному діалогу між державами. Більш того, аналіз стосунків з Німеччиною у полі реституцій показав, що Україна на правильному шляху конструктивізму та взаємовигідного співробітництва. Поступки та знаки “доброї волі” насамперед з боку України свідчать про розуміння усієї складності ситуації реституційного формату. “Вихід” з тупого кута інколи вартий певних втрат, які досі претерпала Україна, проте на відміну від Росії їй все ж таки вдалося досягнути зрушень з “мертвої точки”. Одна з об’єктивних причин повільного просування – нашій країні ще бракує досвіду, законодавчого підґрунтя, а також професійного підходу щодо повернення втрачених шедеврів із–за кордону. Разом із тим, Україна як цивілізована держава цілеспрямовано увійшла у загальноєвропейський культурний процес з дотриманням всіх міжнародних і національно–правових норм, із розумінням ставиться до претензій європейських держав.

Список використаних джерел

1. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Реституція>.
2. Опанасенко О. І. Дис. ... канд. істор. наук: “Українсько–німецьке культурне співробітництво 1991–2008 рр.”. – К., 2010.
3. Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96–ВР. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>, Стаття 54 Конституції України.
4. Протт Л. Закони ЮНЕСКО щодо захисту і збереження культурної спадщини народів світу / Ліндея Протт // Повернення культурного надбання України: проблеми, завдання, перспективи. – 1997. – Вип. 10. – С. 18–33.
5. Акуленко В., Максимов В. Міжнародне право охорони культурних цінностей. – Режим доступу: <http://www.zakony.com.ua/>
6. Корнієнко А. Про знищення та вивезення бібліотечних фондів України: факти та наслідки / А. Корнієнко // Повернення культурного надбання України: проблеми, завдання, перспективи. – 1996. – Вип. 6. – С. 66–73.
7. Про утворення Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей: Постанова Кабінету Міністрів України, 28 грудня 1992 р. № 732 // Зібрання постанов Уряду України. – 1993. – № 1–2. – С. 29.
8. Інформація про українсько–німецькі відносини в галузі реституції культурних цінностей (Архів Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України).
9. Протокол про передачу Урядом України Федеративній Республіці Німеччина мистецьких творів та документів, пов’язаних з життям та діяльністю Йоганна Вольфганга фон Гете (Архів Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України).
10. Кот С. Проблеми повернення втрачених музейних цінностей в Україну в контексті історії та міжнародного права / С. Кот // Повернення культурного надбання України: проблеми, завдання, перспективи. – 1996. – Вип. 6. – С. 111–129.; Кот С. Війна і культура / С. Кот // Дзеркало тижня. Україна. – 2012. – 26 травня – 1 черв.
11. Altraud Bayer. Der legitimierte Raub. Der Umgang mit Kunstschätzen in der Sowjetunion, 1917–1938. Osteuropa № 1–2, 2006. – <http://www.osteuropa.dgo-online.org/issues/2008.html>
12. Стан, проблеми та перспективи розвитку українсько–німецького співробітництва в галузі реституції культурних цінностей (Інформативна довідка, 1998 р.) (Архів Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України). – <http://mincult.kmu.gov.ua/>
13. Красовська О. Реліквії повертаються. Зі скрипом / Журнал Верховної Ради України “Віче”. – <http://www.viche.info/journal/1388/>
14. “Врятовані. Збережені. Повернені”: публічний звіт Державної служби контролю за переміщенням культурних

цінностей через державний кордон України за 2010 рік / М–во культури і туризму України, Держ. служба контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України. – К. : Такі справи, 2010. – 64 с.

15. Беляєва М. Писанки повернулися на Батьківщину / Марія Беляєва // Хрещатик. – 2011. – 13 квіт.; Корженко С. Писанки часів війни повернули в Україну / Світлана Корженко // Газ. по-українськи. – 2011. – 14 квіт. – С. 3.

16. Інна Завгородня. Як Німеччина і Україна вирішують проблему “трофейного мистецтва”. – <http://www.pravda.com.ua/inozmi/deutsche-welle/2013/07/17>

17. Богдана Костюк. Угода між Україною і ЄС підписана. Попереду реформування економіки. – <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25437771.html>

18. Реституція в Україні: нова “страшилка” російської пропаганди? – <http://newsme.com.ua/ua/politics/2555329/>

19. На Україну надвигається цунами реституції. – <http://galnet.org/newsticker/169825-mozhlyvist-restytutsiji-v-ukrajini-vyhadka-moskvy-eksperty>

References

- <https://ru.wikipedia.org/wiki/Restytutsija>.
- Opanasenko O. I. Dys. ... kand. istor. nauk: “Ukrai’ns’ko-nimec’ke kul’turne spivrobitnyctvo 1991–2008 rr.”. – К., 2010.
- Verhovna Rada Ukrai’ny; Konstytucija, Zakon vid 28.06.1996 № 254k/96–VR. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/>, Stat’ja 54 Konstytucii’ Ukrai’ny.
- Prott L. Zakony JuNESKO shhodo zahystu i zberezhen’ja kul’turnoi’ spadshhyny narodiv svitu / Lindeja Prott // Povnennja kul’turnogo nadbannja Ukrai’ny: problemy, zavdannja, perspektvy. – 1997. – Vyp.10. – S. 18–33.
- Akulenko V., Maksymov V. Mizhnarodne pravo ohorony kul’turnyh cinnostej. – Rezhym dostupu: <http://www.zakony.com.ua/>
- Kornijenko A. Pro znyshhennja ta vyvezennja bibliotecznyh fondiv Ukrai’ny: fakty ta naslidky / A. Kornijenko // Povnennja kul’turnogo nadbannja Ukrai’ny: problemy, zavdannja, perspektvy. – 1996. – Vyp.6. – S. 66–73.
- Pro utvoren’ja Nacional’noi’ komisii’ z pytan’ povnennja v Ukrai’nu kul’turnyh cinnostej: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrai’ny, 28 grudnja 1992 r. № 732 // Zibrannja postanov Urjadu Ukrai’ny. – 1993. – № 1–2. – S. 29.
- Informacija pro ukrai’ns’ko-nimec’ki vidnosny v galuzi restytucii’ kul’turnyh cinnostej (Arhiv Derzhavnoi’ sluzhby kontrolju za peremishhennjam kul’turnyh cinnostej cherez derzhavnyj kordon Ukrai’ny).
- Protokol pro peredachu Urjadom Ukrai’ny Federatyvnyj Respublicy Nimechchyna mystec’kyh tvoriv ta dokumentiv, pov’jazanyh z zhyttjam ta dijalknistju Joganna Vol’fganga fon Gete (Arhiv Derzhavnoi’ sluzhby kontrolju za peremishhennjam kul’turnyh cinnostej cherez derzhavnyj kordon Ukrai’ny).
- Kot S. Problemy povnennja vtrachenyh muzejnyh cinnostej v Ukrai’nu v konteksti istorii’ ta mizhnarodnogo prava / S. Kot // Povnennja kul’turnogo nadbannja Ukrai’ny: problemy, zavdannja, perspektvy. – 1996. – Vyp.6. – S. 111–129.; Kot S. Vjna i kul’tura / S. Kot // Dzerkalo tyzhnja. Ukrai’na. – 2012. – 26 travnja – 1 cherv.
- Altraud Bayer. Der legitimierte Raub. Der Umgang mit Kunstschatzen in der Sowjetunion, 1917–1938. Osteuropa № 1–2, 2006. – <http://www.osteuropa.dgo-online.org/issues/2008.html>
- Stan, problemy ta perspektvy rozvytku ukrai’ns’ko-nimec’kogo spivrobitnyctva v galuzi restytucii’ kul’turnyh cinnostej (Informatyvna dovidka, 1998 r.) (Arhiv Derzhavnoi’ sluzhby kontrolju za peremishhennjam kul’turnyh cinnostej cherez derzhavnyj kordon Ukrai’ny). – <http://micult.kmu.gov.ua/>
- Krasovs’ka O. Relikvii’ povertajut’sja. Zi skrypom / Zhurnal Verhovnoi’ Rady Ukrai’ny “Viche”. – <http://www.viche.info/journal/1388/>
- “Vr’jatovani. Zberezheni. Povnenni”: publichnyj zvit Derzhavnoi’ sluzhby kontrolju za peremishhennjam kul’turnyh cinnostej cherez derzhavnyj kordon Ukrai’ny za 2010 rik / М–во kultury i turizmu Ukrai’ny, Derzh. sluzhba kontrolju za peremishhennjam kul’turnyh cinnostej cherez derzhavnyj kordon Ukrai’ny. – К. : Такі справи, 2010. – 64 с.
- Bjelajeva M. Pysanky povnulyjsja na Bat’kivshhynu / Marija Bjelajeva // Hreshhatyk. – 2011. – 13 квіт.; Korzhenko S. Pysanky chasiv vjny povnuly v Ukrai’nu / Svitlana Korzhenko // Gaz. po-ukrai’ns’ky. – 2011. – 14 квіт. – С. 3.
- Inna Zavgordnja. Jak Nimechchyna i Ukrai’na vyrishujut’ problemu “trofejnego mystectva”. – <http://www.pravda.com.ua/inozmi/deutsche-welle/2013/07/17>

/inozmi/deutsche-welle/2013/07/17

17. Bogdana Kostjuk. Uгода mizh Ukrai’noju i JeS pidpysana. Poperedu reformuvannja ekonomiky. – <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25437771.html>

18. Restytucija v Ukrai’ni: nova “strashylka” rosij’s’koi’ propagandy? – <http://newsme.com.ua/ua/politics/2555329/>

19. Na Ukrainu nadvigaetsja cunami restitucii. – <http://galnet.org/newsticker/169825-mozhlyvist-restytutsiji-v-ukrajini-vyhadka-moskvy-eksperty>

Opanasenko O. I., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Department of Foreign Languages, Faculty of Psychology and Sociology, Taras Shevchenko Kyiv University (Ukraine, Kiev), hochlehrerin25@gmail.com

Restitutions in context European Union Assotiation Agreement. History of Ukraine

The problem of restitution was frequently discussed and investigated by the historians from independent Ukraine. Retrieval of lost values is a very important question that is still characterized by a great scientific interest on the international arena.

Keywords: restitution, European integration, European vector of Ukraine’s development, restitution’s action, European Union Assotiation Agreement.

Opanasenko E. II., кандидат исторических наук, доцент кафедры иностранных языков факультета психологии и социологии, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), hochlehrerin25@gmail.com

Реституції в контексті Європейських договоренностей

Тема реституцій многократно піднімалась і досліджувалась ученими-істориками в незалежній Україні. Вель вопрос возврата утраченных ценностей является “камнем преткновения” и таким, что еще долго будет требовать ответа со стороны многих участников международного круга, которые в той или иной период истории были причастны к этой проблеме.

Ключевые слова: реституции, Европейская интеграция, Европейский вектор развития Украины, реституционный иск, Европейские договоренности.

* * *

УДК 338.483.13:477.85/87

Федорак В. В.

начальник управління культури, національностей та релігій Івано–Франківської ОДА (Україна, Івано–Франківськ), skrupnyk@ukr.net

ЭТНОТУРИЗМ НА ГУЦУЛЬЩИНИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Досліджуються умови місцевості і виявлено туристично–рекреаційний потенціал Гуцульщини, окреслено історико–географічні особливості збереження ідентичності гуцульського етносу. Серед чинників збереження унікальних природних комплексів, раціонального і збалансованого природокористування в етнографічному районі Українських Карпат – Гуцульщині, поряд з розвитком туристично–рекреаційної галузі, екологізацією лісогосподарського комплексу, підвищенням ролі природно–заповідних територій, розглядається необхідність збереження етнокультурної спадщини корінного населення. Аналізується роль етнічного туризму як способу міжетнічної комунікації. Досліджено основні цілі та напрями формування стратегії розвитку туристичного регіону Карпатського краю та дається оцінка пам’яткам історії та культури, а також стану їх музефікації.

Ключові слова: Карпати, регіон, етнотуристичний потенціал, гуцул, етнотуризм.

Особливістю Карпатського регіону є досить складні природні умови в гірських районах, які визначально впливають на характер діяльності людей та у результаті обумовили низький рівень матеріального добробуту мешканців Карпат. У регіоні склалися традиційні види господарювання та зайнятості людей, які мало змінюються у часі. Недостатня увага до розвитку та забезпечення традиційних форм господарської діяльності горян спричинили занепад та деградацію ряду районів Карпатського регіону України. Розв’язання соціально–економічних проблем депресивних районів у Карпатах передбачає взаємодію